

5. *Energiát kell fektetni a jogtörténeti tárgyú témák népszerűsítésébe.* Televíziós műsorokban való részvétel, népszerűsítő újságcikkek megjelentetése, előadások tartása alapvető fontosságú lehet. Mindemellett érdemes lenne megfontolni a középiskolai tananyag jogtörténeti szempontú bővítését is.

6. *Új témák, új kutatási területek szükségessége a jogtörténetben is.* Az alkotmány- és jogtörténet mellett, amely magában foglalja többek között a büntetőjog, a magánjog vagy a közigazgatási jog kialakulásának, fejlődésének vizsgálatát, egyre inkább szükséges az interdiszciplináris kutatások megerősítése. Olyan új témák jogtörténeti elemzése is alapvetővé kezd válni, mint a modernitás, az urbanizáció, a globalizáció, a nemzetállamok felemelkedése és bukása, vagy a társadalom peremére szorult csoportok, a kisebbségek vizsgálata.

A konferencia konklúzióit a szervezők az erre a célra létrehozott levelezőlistán mindenki számára elérhetővé tették, a résztvevők belátására és lehetőségeire bízva az abban foglaltak hasznosítását a jogtörténet oktatásában. A konklúziók és a konferencia előadásai írott anyagának a közeljövőben történő megjelenése azonban olyan

befejezése e nemzetközi konferenciának, amely egyben magában hordja a további együttműködés, a közös gondolkodás és közös munka kezdetét, egyúttal lerakta egy gyümölcsöző kapcsolat alapjait.

Végül, de nem utolsósorban kell megemlíteni a konferenciának helyet adó város – különösen a Káptalandomb, a Felsőváros és az Alsóváros – történelmi gazdagságát, csodálatos fekvését, a horvát parlament és a városháza épületét, a jogi kar klasszicista szépségét, külön kiemelve az 1901-ben alapított zágrábi iskolamúzeum kiállítását, amely magyar szemmel különösen érdekes gyöngyszemeket

rejt: képeket a zágrábi akadémia életéből, uralkodóházak családfáját, szemelvényeket a magyar jogtörténettel közös forrásokból, de korabeli tankönyveket és tanszereket is.

Gosztonyi Gergely – Rigó Kinga

Jegyzet

¹ http://www.pravo.unizg.hr/PHPD/opce_informacije

Vajna Károly-emlékülés Kiskunfélegyházán

A hajdani kiváltságos kerületi székház, a jelenlegi Kiskun Múzeum klasszicista épületének tekintélyt parancsoló kapuja Vajna Károly születésének 160. évfordulója alkalmából megnyílt az érdeklődők előtt: Kiskunfélegyházán, 2011. október 17. napján a Bács-Kiskun Megyei Főügyészség és a múzeum szervezésében került sor a magyar történeti büntetésügyi irodalom és a Büntönügyi Múzeum megteremtőjének emlékére rendezett ülésre és emlékszoba-avatásra.

Az emléknapon több előadás hangzott el a magyar büntetésügyi történetével kapcsolatban.

Elsőként Nánási László, Bács-Kiskun megyei főügyész Vajna Károly életútját ismertette képekkel gazdagon illusztrálva, hiszen egy ember munkásságát akkor érthetjük meg igazán, ha tudjuk, milyen környezetben szocializálódott, milyen családi példa állt előtte, s ha ismerjük azt a történelmi korszakot, amelyben nevelkedett.

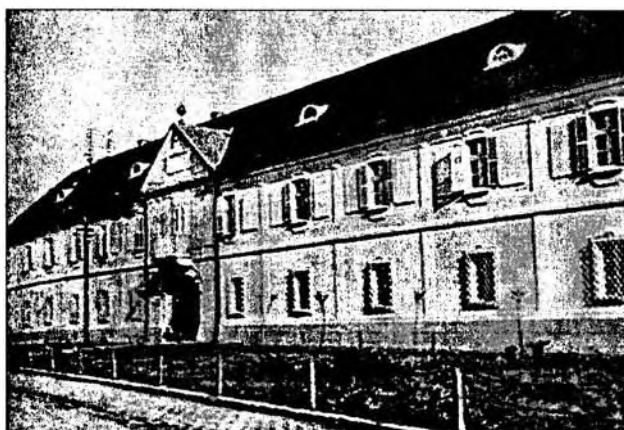
Vajna Károly 1851. október 13-án született Nagyenyeden, ahol édesapja a nagyhirű református kollégium tanára volt. Kollégiumi tanulmányai után Vajna a nagyszombati jogakadémián tanult tovább. Ő maga 1887-ben – bírósági, vármegyei és városi hivatalok után – került végleges életpályájára a szegedi börtönbe, ahol ellenőrként kezdte magasra ívelő büntetés-végrehajtási pályafutását. Különböző állomáshelyek és beosztások után a századfordulótól a Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház igazgatójaként tevékenykedett. Ebben az időszakban kezdte felkutatni a magyarországi büntetések addig feltáratlan történetét. Gyűjtéseinek alapját a vármegyékhez, településekhez, uradalmakhoz intézett levelezések és tárgyak beszerzése adta. Vajna e munkássága eredményeként olyan tudományos értékkel bíró adatmennyiség megismerésére tett szert, amelynek felhasználásával 1906-ra megírta a *Hazai régi büntetések* című, kétkötetes, óriási művét, amelyben tárgyi és iratforrások alapján megörökítette a Csemegi-kódex előtti magyar büntetésügyi emlékeit. Munkája úttörő jellegét annak korabeli fogadtatása is bizonyította, hiszen a történész, a jogi, sőt még a néprajzi szakajtó is tudósított róla, alapvető jelentőségűnek ítélve azt.

Az életmű következő állomását az 1910-ben alapított Országos Börtönügyi Múzeumnak a gyűjtőfogházban való megnyitása jelentette. Itt Vajna összegyűjtötte és bemutatta azt a hatalmas tárgyi anyagot – kínzó- és végrehajtási eszközök, okiratok –, amelyek a hazai büntetések történetét szemléltették. A nyitáskor kb. 2400 darabot számláló gyűjtemény hamarosan már 3800 darabra gyarapodott. Évek múltán ez a gyűjtemény a mai Igazságügyi Palotában kapott otthont, ahol sajnálatos módon a II. világháború alatt jelentős része megsemmisült. A megmaradt tárgyi és okirati emlékek Kiskunfélegyházára kerültek, a Kiskun Kerületi Kapitányság egykori börtönépületébe, ahol 1969-ben Bónis György, a neves jogtörténész rendezte a megmaradt anyagból állandó tárlatot, amely mai is látható. Így a két említett alkotás örökre fenntartja létrehozójuknak, az 1931-ben elhunyt Vajna Károlynak az emlékét a magyar kultúrtörténetben.

A következő előadást Csóti András bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokhelyettese *A büntetés-végrehajtás történeti múzeumok szerepe* címmel tartotta. Az előadó már a téma felvezetésekor rámutatott, hogy jogi értelemben nem beszélhetünk a büntetés-végrehajtás múzeumairól, hiszen Sátoraljaújhelyen kiállítóterem található, amely nem minősül múzeumnak. A Kiskun Múzeum jogilag múzeum, de nem a büntetés-végrehajtás működteti, hanem az önkormányzat. Az előadó Vajna Károly szellemiségét idézte, kitérve értékálló megállapításaira. Leszögezte, hogy ezen emléknapi alkalmából más, a büntetés-végrehajtás terén kiemelkedő személyek munkásságáról sem szabad megfeledkezni, s ennek kapcsán felidézte Törökfalvi Török Kálmánnak, a szegedi intézet első igazgatójának időtálló gondolatait. Mint a jeles szakember vallotta: „meggyőződésem, és a börtönügy terén már csaknem húsz éves szolgálati időm alatt szerzett tapasztalásom mondatja velem, hogy mindaddig, amíg ügyünk iránt a társadalmat rokonszenvesebb érzelmekre és emberjavítási törekvéseinket illetőleg közreműködésre megnyerni nem sikerül, hazánkban a börtönügy haladását bármilyen fényes és tagadhatatlanul nagymérvű haladások jelzik is, az ügy szellemi diadalát,

annak a társadalomra nézve üdvös eredményét még nem biztosítottuk”.¹

Nagy Janka Teodóra tanszékvezető főiskolai tanár a többnyire jogászai és büntetés-végrehajtási hallgatókat nevelő és a jogtudomány találkozási területeivel ismertette meg. Megtudtuk, hogy az államhatalom által foganatosított büntetések, valamint a társadalom általi „büntetések” egymás melletti párhuzamos léte, valamint egymásutánisága miként érvényesült. Ennek áttekintéséhez kiváló kiindulópontként szolgáltak az előadó által részletezett

Kiskunfélegyháza, a Kiskun kerületi kapitány székháza (ma a Kiskun Múzeum épülete)

példák arra vonatkozóan, hogy a büntetéseket miként előzték meg, egészítették ki, pótolták, avagy követték a társadalom általi büntetések. Ilyen volt pl. a kínzás, kapcsolatmegszakítás, szitok, átok, eltemetés, népitélet, önbíráskodás. Az előadó kiemelte, hogy a 21. század emberének a mai közérkölcseivel már nehéz megértenie annak a röszkei leánynak esetét, akit „kimuzsikáltak”, és ennek következtében szegényében végett vetett életének. A társadalom stigmálta az elkövetőt, s ettől, a

társadalom által alkalmazott megszégyenítéstől, büntetés-től a kis közösségben élők jobban tartottak, mint az állam büntetőhatalmától. Természetesen, akin a falu társadalma megszégyenítést alkalmazott, az nem mind követett el emiatt öngyilkosságot, sőt volt, aki épp ellenkezőleg,

a szegényt visszafordította az őt kiközösítőkre. Így pl. amikor a madocsaiak a nótáriusukat kibútoroztatták a település határára, akkor a jegyző vers formájába öntötte gondolataikat, és azt újságcikkben megjelentetve bosszút állt a falun.

Ezután Mezey Barna, az MTA doktora, tanszékvezető egyetemi tanár előadásában a börtönbüntetés alakulásának évszázadait vázolta fel az Osztrák–Magyar Monarchia koráig, amikor Vajna Károly is tevékenykedett. Az előadó hangsúlyozta,

hogy Magyarországot a történelem folyamán mindig a megkésetttség jellemezte, és ez a büntetésügy terén is így alakult. A nyugat-európai szankciók jellemző brutalitását, kegyetlenségét szelídebb formában vettük át. Míg Nyugaton egy-egy halálbüntetés végrehajtása népünnepélynek minősült, amelyet a település központjában az e célra emelt emelvényen hajtottak végre, addig hazánkban a középkorban sem volt ez általános. Természetesen a nyilván-

Az emlékülés résztvevői (a kép jobb szélén: Nánási László főügyész)

nosság fontos eszköze lehetett a jogterjesztésnek, a prevenciónak, akkor még nem lévén nyomtatott sajtó. Azonban a nyilvánosság erejét a hatalom nem minden esetben használta fel, hiszen a történelemben számtalan példát találunk arra vonatkozóan, hogy hajnalban hajtotta végre a hóhér a halálbüntetést. Hazánkban is prevenciós érdekből meg kellett ismertetni a rabéleket a társadalom tagjaival, így gyakran éltek azzal, hogy az elítélteket a falu vagy város központi színterére hurcolták, ahol megszegyenítették őket. Az előadás érzékeltette a nyugat-európai tömlöc-világot is. A szabadságtól való megfosztásra szolgáló tömlöc intézményét hazánk is átvette, de erről kevés forrás maradt fenn az utókor számára. A vármegyéknek voltak ilyen létesítményei, ám azok befogadóképessége szűk volt. Később éppen azért kellett a büntetések végrehajtására szolgáló intézetek számát növelni, mivel a szabadságvesztés-központú Csemegi-kódex érvényesítéséhez ez elengedhetetlenül szükséges volt. Ennek kapcsán Deák Ferenc elhíresült – tiszti ügyészként tett – szavai juthatnak eszünkbe, miszerint „hiába az anyagi jog tudományos művelése, a büntetésről vallott teóriák kidolgozása és hirdetése, a kiszabás elveinek kidolgozása, ha minden elképzelések megbuknak a diszfunkcionális végrehajtáson”.²

Bánkiné Molnár Erzsébet, az MTA doktora, a múzeum nyugalmazott igazgatója a hajdani Jászkun Kerület büntető törvénykezését ismertette meg a hallgatósággal. A mindig is önállósággal bíró Jászkun Kerület kiskunsági részének központja 1753-ban a református Halas helyett a katolikus Félégyháza lett, ahol a kiváltságos közösség az ítélezését is tartotta. Az előadás keretében a hallgatóság képet kapott a kerületben megvalósuló jogszolgáltatás szervezetrendszeréről, amely az országos megoldásokhoz képest számos sajátossággal bírt. Az előadó egyes levéltári anyagok alapján felidézett jögesetekkel rávilágított a kiskun kapitány, valamint Félégyháza város – tekintettel arra, hogy a fenytőszéken túl a jelenleg is teljes épségben álló tömlöc itt működött – korabeli kiemelkedő szerepére.

Utolsó felszólalóként Vincze Eszter, a Bács-Kiskun Megyei Főügyészség büntetés-végrehajtási felügyeleti ügyésze a nőkkel szembeni büntetésekről tartott igen figyelemreméltó előadást. Nemcsak a hallgatóság nőtagjai számára volt érdekfeszítő az az ismeretanyag, amely a gyengébb

nemre vonatkozó szabályozást részletezte. Az előadó bevezetéseként különböző országok olyan jogalkotási termékeire hívta fel a figyelmet, amelyek bizonyos esetekben megkülönböztetett helyzetet teremtettek a nők számára. Ilyen volt pl. a kubai Código de Defeuse Sociale (1936) vagy az angliai Criminal Justice Act (1925), de a magyarországi jogforrások között Szent István király dekrétumai is említésre kerültek. A továbbiakban az előadás rámutatott a nőekkel szemben alkalmazott kivégzési módszerek eltérő jellegére, tipikusan a boszorkányperekben alkalmazott módszerekre vagy a házasságtörő parázna nők élve eltemetésére. Voltak speciálisan kialakított büntetés-végrehajtási eszközök, mint pl. az ún. virágzó körte, amelyet a „sátánnal közösült” nők esetében alkalmaztak anatómiai sajátosságaik okán. Az előadó fényképes illusztrációkkal és „használati útmutatóval” látott el valamennyi általa bemutatott végrehajtási eszközt. A sok kegyetlen kivégzési módszer megismerése után a hangulat talán kedélyesebbé vált, amikor az ügyész nő kifejtette, hogy

mit is jelentett a házastárs nők zablája, amit hajdan az asszonyok a szabadszájúságuk, cserfességük miatt voltak kénytelenek viselni, gyakran férjuraik indítványára. (Ez egy sisakszerű szerkezet volt, benne fémlémezzel, amely leszorította a nyelvet.)

Az előadások közötti szünetben avatták fel a Kiskun Múzeum udvarán álló hajdani tömlöcben kialakított büntetésügyi kiállítás egyik termeként a Vajna

Károly-emlékszobát, ahol a névadóhoz kapcsolódó iratok, képek, művei és főként a gyűjtésének eredményeként fennmaradt tárgyak szemléltetik végzett munkásságát.

Megállapítható, hogy a tudományos emlékülés résztvevői általános, átfogó képet kaptak a büntetésügyi történetéről, Vajna Károly ebbéli kiemelkedő munkásságáról.

Dávid Anna Réka

Jegyzetek

- ¹ Törökfalvi Török Kálmán: *Emlékirat a Szegedi Királyi Kerületi Börtön és királyi törvényszéki fogházakról* (Szeged, 1886)
- ² Vókó György: *Bűnelkövetők jogkorlátozása jogállamban..* Doktori értekezés tézisei (Budapest, 2010; http://real-d.mtak.hu/387/1/dc_45_10_tezisek.pdf)

A Vajna Károly-terem avatása

A Kiskun Múzeum belső udvara